

vezilo

GLASILO BELOKRANJSKE
TRIKOTAŽNE INDUSTRIJE

Kozara – nepozabno doživetje

Pogosto berem v dnevnem časopisu mamljive ponudbe raznih turističnih podjetij, ki vabijo ljudi na privlačne izlete po Jugoslaviji in tujini. Nekateri, ki poznajo domovino zelo malo, nasedejo propagandi in se odpeljejo v tujino. Domov se šestokrat vračajo opeharjeni za prijetno doživetje in obljubljeni lepote.

V letu velikih jubilejev tovariša Tita in ob 40-letnici ustanovnega kongresa KPS je sindikalna organizacija DSSS organizirala izlet v Jasenovac, na Kozaro in na legendarno Petrovo goro. Menim, da je bil izlet za vse udeležence enkratno in nepozabno doživetje.

Človek se povrne v mislih v preteklost in vsaj za trenutek zdrsnje njegove misli v dneve vojne vihr, ki je mi mladi na srečo nismo doživeli. Vojna! Kako grozen izraz na trpečem obrazu žene, ki so ji ubili moža, brata, sina. Minilo je več kot trideset let, kar živimo v svobodni, samoupravni, socialistični Jugoslaviji. Kje je tisti davni jok in trepet otrok ob krilih mater? Je to gorje res povzročil človek? Mar je bil zmožen pobijati otroke in starčke? Ne, to ni bil človek, to je bila zver, ki se je sprostita v njem, to so bili besi, ki so divjali v človekovi surovi notranjosti. Ta človek je bil egoist, skrbel je le za svojo kožo, za tujca – domačina ni imel milosti...

Bili smo priča nadčloveških naporov ljudi in brutalnega izživljanja sovražnika nad nedolžnim prebivalstvom. Jasenovac – strah in trepet. Človek težko gleda. Sedemsto tisoč nedolžnih ljudi zaprtih v taborišču, mnogi med njimi niso nikoli več videli bližnjih. Groza – človek otrdi od te groze. Dogodki na filmu si slede s strahovito naglico. Mar res vse to počenjajo človeške roke?

Ko smo se peljali na Kozaro, je bila v avtobusu globoka tišina. Sedeli smo in nemo opazovali pokrajino – v mislih pa smo vsi kot eden razmišljali o grozotah. V očeh pa gnev in žalost.

Gledam spominsko ploščo na Kozari in berem:

„Oj, Kozaro, ne treba ti kiše, partizani te krvlju natopiše.“
Zakaj so umirali nedolžni? (Težak je ta moj: zakaj). Mar res le zato, ker jih je mati hranila na svojih prsih in jih vzgojila v poštene ljudi? Berem imena padlih. Enaindvajset tisoč petsto padlih na planotah Kozare – večina mladi ljudje, skoraj otroci, ki so se borili v vrstah naroda, ki ni hotel biti nikoli

pod jarmom sovražnika in njegovih pomočnikov.

Poslušam pripoved o nepopisnem junaštvu in nepopisnem trpljenju, o zverinskem divjanju ustašev, o ljudeh, ki niso bili več ljudje, pa še o izgubljenih, ki jih je vojna potegnila v svoj vrtnec in niso poznali ne svoje poti ne svojega cilja. Kozara je v mojih očeh epopeja očetov in mater, sinov, hčera in otrok v sovražnikovem obroču. To je epopeja, v kateri je toliko krutosti, na drugi strani pa toliko junaštva, da se nam zdi po tridesetih letih skoraj nemogoča, to so nadčloveški napor, borba za nemogoče, ki je postalo kljub vsemu mogoče.

Šele sedaj razumem gornji verz in njegove besede – v pla-

menih večnega ognja se mi simbolično kažejo junaki Kozare...

Ko sem hodil pod bori in smrekami legendarne Petrove gore, kjer je skozi goste veje tu pa tam posijalo sonce in presekal gozdni mrak, se mi je zdelo, da slišim ječanje ranjencev v obupnem krču bolečine. Hodil sem previdno, celo s strahom, da se ne bi preteklost ponovila, da se ne bi ponovilo tisto, kar je odvršalo...

Poslušamo pripoved o herojih in herojskih Petrove gore. Med veje se ujame pripoved matere, ki so ji zaklali otroka. Ne upamo si pogledati drug drugega v oči, saj nas je sram, da je vseh teh grozot kriv človek, tisti človek, ki ga včasih zapišemo z veliko začetnico, Vladar sveta.

Umirali so: očetje, sinovi, žene, matere. Umirali so v želji, da bo kasnejšim rodovom lepše. In nam tudi je. Res, lepo je v naši domovini biti mlad.

MILAN TRAVNIKAR

MLADINSKE ŠPORTNE IGRE

Končane so mladinske športne igre v nogometu. Do prvega mesta so zelo težko prišli mladinci iz Slamne vasi, takoj za njimi pa so mladi iz Podzemlja. Kmalu se bodo pričele športne igre delovnih kolektivov. Gotovo bodo imeli spet glavno besedo tekmovalci iz TGP in Beti, in sicer tako v ženski kot tudi v moški konkurenci.

Gotovo se zgodi v TOZD Mirna peč veliko zanimivega, toda o tem nihče ničesar ne napiše. Prilagamo samo fotografijo, ki bo morda koga spodbudila, da bo prijel v roke svinčnik.

Družbena samozaščita

Najširši varnostni sistem delavcev v združenem delu ter ustavna in samoupravna pravica in hkrati dolžnost je družbena samozaščita.

S patriotično zavestjo, s katero delavci v združenem delu od TOZD do OZD varujejo samoupravni socialistični družbeni sistem, uresničujejo pravice in dolžnosti s področja družbene zaščite. Ta sistem, zasnovan na tradicijah in spoznanjih narodnoosvobodilne borbe in naše socialistične revolucije, naj postane nerazdružna celota samoupravljanja na vseh področjih našega življenja. Ta zavest in dolžnost nas naj spremljata povsod: kot delavca v združenem delu kakor tudi kot občana doma ali v tujini.

Varnost ustavnega reda, delavcev ter varstvo sredstev, ki so naša — družbena lastnina, samoupravnih odnosov in pravic, enakopravnosti, bratstva in enotnosti in seveda interesov združenega dela je osnovni namen družbene samozaščite. Da bomo delavci v združenem delu uresničevali našete pravice in dolžnosti, ki nam jih nalaga družbena samozaščita, moramo odgovorno:

- razvijati našo zavest, da varujemo temeljne vrednote našega družbenega sistema
- neprestano in neposredno delovati za zavarovanje socialistične samoupravne ureditve

- razvijati in organizirati splošno varnostno kulturo in zavest
- varovati z ustavo, zakoni, družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi pridobljene pravice in dolžnosti
- varovati enakopravnost, enotnost ter bratstvo jugoslovanskih narodov in narodnosti
- odkrivati vse, kar bi lahko povzročilo izpodkopavanje naše ustavne ureditve ter ekonomske moči naše družbe
- odkrivati vse, kar bi škodovalo ugledu OZD in drugim samoupravnim subjektom
- zavarovati družbeno in osebno premoženje
- se boriti proti gospodarskemu kriminalu, korupciji, nelojalni konkurenci, zlorbam poslovne morale, protipravnemu prisvajanju družbenega premoženja in nevestnemu gospodarskemu poslovanju
- skrbeti za varstvo okolja, komunalnega reda in naselij
- skrbeti, da se odpravijo z ustreznimi socialnimi, vzgojnimi, normativnimi in drugimi dejavnostmi vzroki kriminalnih in drugih asocijalnih pojavov
- varovati javni red, ki temelji na spoštovanju in uveljavljanju socialističnih norm
- ukrepati pri odhajanju delavcev v tujino in sprejemanju tujcev v delovne organizacije
- preprečevati požare in delovne nezgode in se boriti proti drugim elementarnim nezgodam
- fizično in operativno zavarovati objekte in premoženje v OZD
- delovati in sodelovati z odborom za delavsko kontrolo, z organi, ki so pristojni za odkrivanje in pregon kaznivih dejanj ter prekrškov

in družbi škodljivih pojavov.

Prav vsi delavci smo dolžni spoštovati in se ravnati po določilih, ki so zajeta v družbenih dogovorih, samoupravnih sporazumih, splošnih aktih in v sklepih samoupravnih organov. Zagotoviti si moramo organizacijo dela, ki bo onemogočala protipravno odtujevanje premoženja v OZD.

Dolžnost slehernega delavca je, da če ugotovi, da v OZD obstaja konkretna nevarnost za uničenje, poškodovanje, elementarne nesreče ali kaj podobnega, to odvrne. Če tega ne zmore sam, če bi bila taka intervencija nevarna in bi ogrozila njegov obstoj, mora o stanju

nemudoma obvestiti odgovornega v OZD, službo za zavarovanje podjetja. Če to ni možno, pa državni organ, pristojen za ukrepanje.

V najkrajšem možnem času je vsak, ki je zaposlen v OZD, dolžan prijaviti vsako kaznivo dejanje, oziroma storilca, ki ga je storil. Delovanje družbene samozaščite bo v dobršni meri odvisno od tega, kako se bo zavzela SZDL. Njeno področje aktivnega sodelovanja je zelo široko, od obveščanja o mestu in vlogi ter funkciji do opozarjanja na nosilce in oblike ogrožanja družbenih vrednot ter vzpodbujanje, da bodo sprejemali ustrezne ukrepe za samozaščito.

Enako nalogo ima sindikat v OZD. Prevzeti mora odgovornost za organizirano delovanje vseh subjektov družbe pri varstvu samoupravnih pravic. Zaradi tega mora biti uveljavitev delavskega samoupravljanja ena prvih skrbi nadzora in sodišč združenega dela ter ostalih samoupravnih subjektov.

ORGANIZIRANOST DRUŽBENE SAMOZAŠČITE

I.

Izhodišča za organiziranost

1. Družbena samozaščita v krajevni skupnosti

V krajevni skupnosti kot eni od temeljnih samoupravnih skupnosti se združujejo delovni ljudje in občani v naselju, delu naselja ali v več povezanih naseljih, da bi uresničevali skupne interese. Uresničujejo jih povezano z organizacijami združenega dela in samoupravnimi interesnimi skupnostmi ter združeni v družbenopolitičnih in drugih družbenih organizacijah in društvih, in sicer na številnih področjih, prav tako pa tudi na področju družbene samozaščite.

Krajevna skupnost prevzema torej tudi odgovornost za družbeno samozaščito in varnostne razmere v svojem okolju. Delovni ljudje in občani uveljavljajo svojo pravico in izpolnjujejo dolžnost varovanja ustavne ureditve, samoupravnih pravic in družbenega premoženja ter človekovih svoboščin, premoženja in osebnosti. V tem je tudi smisel podružbljanja varnostnih zadev, kar je naš temeljni in neposredni cilj v graditvi in uresničevanju takega varnostnega sistema, ki ustreza socialistični samoupravni ureditvi. Podružbljanje tega področja je nujno tudi glede na smer celotnega razvoja družbenih odnosov, v katerih delovni ljudje odločajo o pogo-

jih in rezultatih svojega dela in jih sami ščitijo pred odtujevanjem, ščitijo pa tudi svojo pravico do odločanja.

Sistem družbene samozaščite tvorijo številne in različne, posamezne ali med seboj povezane aktivnosti, ukrepi in dejanja, ki jih izvajajo posamezniki, organizacije in organi. Zato je uspešno in učinkovito uresničevanje družbene samozaščite mogoče le ob ustrezni stopnji družbene zavesti, varnostne kulture, solidarnosti med ljudmi, družbene in samoupravne organiziranosti in usposobljenosti. Vse to paje mogoče doseči le s stalnim političnim delom ter organiziranim delovanjem zveze komunistov, socialistične zveze ter drugih družbenopolitičnih in družbenih organizacij ter društev.

V krajevni skupnosti delovni ljudje in občani na podlagi ustavnih določil tako organizirano v samoupravnih skupnostih in družbenopolitičnih organizacijah razvijajo samozaščitne aktivnosti ter preučujejo, preprečujejo in odpravljajo ogrožanje ustavne ureditve, različne pojavnne oblike vznemirjenosti med prebivalstvom, ogroženje samoupravnih družbenih odnosov, politično, moralno ali materialno škodo, ogrožanje življenja ali zdravja krajanov, ogrožanje premoženjske varnosti krajanov, kršenje javnega reda in miru, prometne nesreče, elementarne nesreče in požare ter druge varnostne probleme. Pri tem razvijajo vrsto družbenopolitičnih aktivnosti, ki prispevajo k rasti varnostne kulture. Nosilci te aktivnosti so zlati družbenopolitične in druge družbene organizacije ter društva.

2. Organiziranost v krajevni skupnosti

Mnoge krajevne skupnosti so že doslej uresničevale in organizirale družbeno samozaščito, kot jo opredeljuje ustava. Sedanjí republiški zakon o družbeni samozaščiti, varnosti in notranjih zadevah zato v marsičem potrjuje dosedanje dejavnost in organiziranost na področju družbene samozaščite v krajevni skupnosti, hkrati pa daje nekatere dodatne vsebinske in organizacijske rešitve ter usmeritve.

V skladu z ustavo in zakonom o družbeni samozaščiti, varnosti in notranjih zadevah (v nadaljevanju besedila ZDVN) delovni ljudje in občani v krajevni skupnosti v statutu in programu* samozaščitnih aktivnosti in varnostnih ukrepov določijo oblike in način uresničevanja družbene samozaščite, to

(Nadaljevanje na 3. strani)

ZAHVALA

Ob boleči izgubi drage mame Milke Kruljič se iskreno zahvaljujem OOS TOZD Konfekcija Črnomelj za podarjene vence, sodelavcem pa za izrečeno sožalje in spremstvo pri pogrebu.

Danica Suštarič z družino in drugi sorodniki

ZAHVALA

Ob boleči izgubi drage mame Barbare Mušič se lepo zahvaljujem OOS TOZD Pletilnica, sodelavcem iz pletilnice in vsem, ki so mojo mammo pospremili na zadnji poti. Hvala vsem, ki ste jo imeli radi in ste jo spoštovali.

JULIJ MUŠIČ

(Nadaljevanje z 2. strani)

je, določijo pravice, dolžnosti in odgovornosti delovnih ljudi in občanov, sveta krajevne skupnosti oziroma drugega ustreznega organa krajevne skupnosti in pristojnega organa za družbeno samozaščito.

Naloga s področja družbene samozaščite spremlja, usmerja in izvaja odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, ki ga ustanovi svet krajevne skupnosti. Odbor sprejme na podlagi smernic in stališč sveta krajevne skupnosti oziroma drugega ustreznega organa krajevne skupnosti program samozaščitnih aktivnosti in varnostnih ukrepov. V vaseh oziroma naseljih, soseskah in ulicah opravljajo naloge s področja družbene samozaščite vaški oziroma ulični odbori, pododbori in komisije za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, ki jih imenuje odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito krajevne skupnosti.

Raznolikost območja, značilnosti, po katerih se razlikujejo krajevne skupnosti, različna varnostna problematika, posebnosti obmejnih, mestnih ali podeželskih krajevnih skupnosti zahtevajo tudi izvirne rešitve določenih vprašanj, specifično organiziranost in posebne naloge. Le-te so pogojene in morajo izhajati iz varnostnih razmer, ozkoženosti določenih dobrin posamezne krajevne skupnosti ali njenega dela, ki imajo družbeni pomen, in podobno. Zavoljo tega je potrebno prilagoditi naloge in organiziranost na področju družbene samozaščite tem posebnostim.

II.

Samoupravni akti

Na podlagi ustave in družbenopolitičnih izhodišč ter ZDVN morajo delovni ljudje in občani v samoupravnih aktih določiti pravila ravnanja in organizirane oblike samozaščite. Nepopolni statuti krajevnih skupnosti, samoupravni sporazumi ali drugi samoupravni splošni akti so namreč pogosto vzrok, da se dejavniki v krajevni skupnosti ne znajdejo na področju družbene samozaščite, da ne poznajo svojih pristojnosti, vsebine svojega dela in podobno.

Zato je izredno pomembno, da je statut krajevne skupnosti kvalitetno sestavljen, da bodo jasne pristojnosti in naloge neposrednih oblik samoupravljanja ter svetov krajevne skupnosti in odborov za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, poleg tega pa mora biti opredeljena tudi vloga drugih

teles, kot so razne komisije, odbori, hišni sveti in podobno. S statutom krajevne skupnosti se za področje družbene samozaščite urejajo zlasti naslednja vprašanja:

- pravice, dolžnosti in odgovornost delovnih ljudi kot nosilcev družbene samozaščite, pri čemer se še posebej upošteva odgovornost nosilcev družbenih funkcij v krajevni skupnosti;

- pristojnosti in naloge sveta krajevne skupnosti na področju družbene samozaščite glede konstituiranja odbora za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito ter drugih vprašanj;

- pristojnosti odbora za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito s področja družbene samozaščite, njegove naloge, sestava, način volitev in odgovornost svetu krajevne skupnosti;

- razlogi za oprostitev določenih občanov vseh ali nekaterih obveznosti v narodni zaščiti;

- postopek in način sklepanja sporazumov (dogovorov) s temeljnimi organizacijami združenega dela oziroma drugimi krajevnimi skupnostmi o formiranju skupne narodne zaščite;

- obveznosti samoupravnih nosilcev za urejanje družbene samozaščite v samoupravnih sporazumih in drugih aktih, s katerimi se urejajo medsebojni odnosi;

- način in roke poročanja ter obveščanja zbora delegatov in zbora občanov oziroma konference SZDL o stanju v krajevni skupnosti na področju družbene samozaščite.

Krajevna skupnost si mora prav tako prizadevati, da se elementi družbene samozaščite vnesejo tudi v različne samoupravne sporazume, katerih podpisnica je, ne glede na področje, za katerega se sklepajo. Družbena samozaščita je sestavni del naše samoupravne organiziranosti, zato mora biti zajeta v samoupravnih splošnih aktih, samoupravnih sporazumih in družbenih dogovorih vselej, kadar obravnava področja, ki posredno ali neposredno zadevajo varnost v naši družbi.

III.

Svet krajevne skupnosti – naloge

Pristojnosti in naloge sveta krajevne skupnosti so:

- ustanovi odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito v krajevni skupnosti in obravnava njegovo delo;

- ocenjuje varnostne razmere oziroma stanje na področju družbene samozaščite v krajevni skupnosti na podlagi ocen in predlogov odbora in mnenj ter

stališč krajevne organizacije ZK, SZDL, ZB, ZSMS*;

- določa smernice in stališča za program – načrt samozaščitnih aktivnosti in varnostnih ukrepov ter pripravo le-tega;

- pripravlja predloge zboru delegatov oziroma občanov za spremembe ali dopolnitve statuta krajevne skupnosti s področja družbene samozaščite;

- sprejema sklepe in priporočila drugim organom in organizacijam v krajevni skupnosti v zvezi z odpravljanjem vzrokov pojavov, ki negativno vplivajo na varnostne razmere v krajevni skupnosti (samostojno oziroma na predlog odbora);

- ustanavlja s svojim aktom narodno zaščito ter imenuje (v soglasju s svetom za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozaščito ter na predlog odbora za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito) načelnika;

- obravnava poročilo načelnika enote narodne zaščite ter ocenjuje njegovo delo;

- razpravlja in sklepa o dogovorih s temeljnimi organizacijami združenega dela zaradi ustanovitve skupne narodne zaščite.

IV.

Odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito

Odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito se ustanovi v vsaki krajevni skupnosti. To pomeni, da se krajevne skupnosti ne morejo odločiti drugače, ali pa, da bi področje dela tega odbora prenesli na kakršnekoli skupne odbore za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, ki bi se ustanovili morebiti za več krajevnih skupnosti skupaj. Nesprejemljivo bi bilo tudi, če bi odbor svojo odgovornost za področje družbene samozaščite prenašal na ločeno komisijo ali pododbor. Pri določanju števila članov odbora je treba upoštevati zakon o ljudski obrambi, ki določa, da se v odbor delegirajo tudi predstavniki organizacij zveze komunistov, zveze sindikatov, zveze socialistične mladine, zveze združenj borcev NOV in zveze rezervnih vojaških starešin. Po položaju so člani odbora tudi: načelnik narodne zaščite, komandant teritorialne obrambe krajevne skupnosti in poveljnik štaba za civilno zaščito krajevne skupnosti. Odbor ima predsednika in podpredsednika.

Temeljne naloge odbora za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito na področju družbene samozaščite, ki izhajajo iz ZDVN, so:

- spremljanje varnostnih razmer, stanja in uresničevanja

družbene samozaščite v krajevni skupnosti;

- spremljanje in dopolnjevanje programa samozaščitnih aktivnosti in varnostnih ukrepov ter skrb za njegovo izvajanje;

- spremljanje delovanja narodne zaščite;

- sodelovanje s sosednjimi krajevnimi skupnostmi, pristojnimi organi občinske skupščine, temeljnimi organizacijami združenega dela in z drugimi organi in organizacijami z namenom, da se usklajujejo določene dejavnosti družbene samozaščite;

- spremljanje, spodbujanje in usklajevanje dejavnosti in ukrepov na področju družbene samozaščite;

- skrb za usposabljanje in varnostno vzgojo delovnih ljudi in občanov;

- poročanje svetu krajevne skupnosti o svojem delu in splošnem stanju na področju varnosti in družbene samozaščite;

- predlaganje pristojnim organom, da ustrezno ukrepajo v zvezi z vprašanji na področju varnosti in družbene samozaščite;

- imenovanje (na predlog načelnika enote narodne zaščite) enega ali več pomočnikov za opravljanje določenih nalog enote narodne zaščite;

- opravljanje drugih nalog, določenih v statutu krajevnih skupnosti in s sklepi sveta.

V.

Ulični odbori, pododbori in komisije za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito

Odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito bo v vseh večjih krajevnih skupnostih imenoval vaške ali ulične odbore, pododbore ali komisije za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, če bo ocenil, da je to potrebno zaradi večje učinkovitosti pri uresničevanju družbene samozaščite. Odbor v tem primeru določi naloge in dolžnosti takih teles, ki mu za svoje delo odgovarjajo.

Tak organizacijski pristop je potreben zlasti v tistih krajevnih skupnostih, ki imajo večje območje in posamezna zaokrožena naselja ali vasi. Podobno bodo verjetno postopale tudi krajevne skupnosti na mestnem območju, kjer je potrebno zaradi velikega števila prebivalcev in pestrosti varnostne problematike imenovati za posamezne soseske, ulice ali pa za velike zgradbe pododbore oziroma komisije za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito.

S cepljenjem proti smrti

Svetovna zdravstvena organizacija in UNICEF (sklad Združenih narodov za pomoč otrokom) – katerega aktivno pomoč še posebej cenimo – menita, da je preprečevanje nalezljivih bolezni s cepljenjem prvi pogoj za vsak socialni in ekonomski napredek. Ko bomo otrokom vsega sveta zagotovili pravočasno imunizacijo, bomo naredili pomemben korak k napredku kateregakoli naroda in ljudstva.

Dr. H. Mahler
generalni ravnatelj
Svetovne zdravstvene organizacije

V nekaterih bogatih državah je za zdravstveno varstvo otrok že resnično poskrbljeno. Čista voda priteka iz pokromanih vodovodnih pip, otroci se rojevajo v sterilno čistih klinikah in kmalu po rojstvu jih že cepijo proti nekaterim vrstam nalezljivih bolezni.

Za večino ljudi industrializiranega sveta, toda žal samo za majhno število ljudi v deželah v razvoju – za srečneže, ki sta jim avtomobil in hladilnik le kos standardne opreme, ne pa nedosegljiv luksuz – je cepljenje otrok zgolj rutinski postopek, ki njihovim otrokom zagotavlja varnost pred obolenji. Mnogi od teh ljudi so povsem dobrohotni ljudje, dobri državljani, ljudje, ki bi se prav gotovo zgrozili že ob sami misli, da bi morali ubiti domačo žival ali samo drobno žuželko. In vendar! Koliko teh ljudi, ki so deležni dobrot sodobnega sveta, ve, da v deželah v razvoju vsako leto umre okrog 5 milijonov otrok. Umro zaradi nalezljivih bolezni, ki bi jih s cepljenjem zagotovo lahko preprečili. Celotno vse pridobitve sodobnega časa, kot so televizija, radio, dokumentarni film in ilustrirane revije z vsemi zgodbami in članki z ničimer ne spreminjajo tega grozljivega dejstva. In vendar bi samo s cepljenjem otrok preprečili milijone tragičnih smrti.

NEPREGLEDNI MILJONI

Milijonom necepljenih otrok, ki jim je smrt sicer prizanesla, pa so bolezni pustile drugačne usodne posledice: okvare na možganih, ohromelost, zaostalost v rasti, imajo kronično bolna pljuča, so oglušeli ali celo oslepel. Natančnega števila tako prizadetih otrok si niti misliti ne moremo, kajti dežele, ki se borijo s tako rekoč nerešljivimi problemi revščine, lakote, bolezni in brezposelnosti ter nenačrtnim naraščanjem prebivalstva, ne vodijo nobene statistike o življenju in smrti svojih prebivalcev.

V manj razvitih predelih sveta se vsako leto rodi okrog 80 milijonov otrok, od katerih jih več kot 90 % nikoli ne vidi zdravnik ali zdravstveni delavec. Kot v posmeh pa v bogatih deželah že več kot 90 % novorojenih otrok cepijo proti davici,

oslovskemu kašlju, tetanusu in ošpicami.

Program SZO za izkoreninjenje črnih koz – bolezni, za katero ni zdravila – je privedel do tega, da te bolezni danes skoraj ni več.

Ošpice – mnogo bolj nalezljiva bolezen kakor koze – so nad vse resno opozorilo zdravstveni službi v Afriki in povsod, kjer se pojavijo. Med slabo hranjenimi otroki pobere ta izredno kužni bacil po enega od vsakih desetih otrok.

Davica – akutna nalezljiva bolezen mandljev, požiralnika, grla ali nosu – terja vsaj 10 % smrtnih žrtev. Ta njena zahteva se v zadnjih 50 letih ni bistveno zmanjšala! Edini uspešni način preprečevanja te hude otroške bolezni je cepljenje z davičnim anatoksinom.

Tetanus – poznamo ga tudi pod imenom „otrpni krč“, za katerega so značilni krči čeljustnih mišic, zahteva kar 70 % smrtni davek. Novorojenčki se okužijo s tetanusom zaradi nepravilno oskrbovanega in negovanega popka.

Poliomielitis – akutno virusno obolenje – povzroča otroško ohromelost. Pojavlja se v mnogih, zlasti v nerazvitih deželah v obliki obsežnih epidemij.

Drugo, nad vse resno opozorilo zdravstveni službi je **otroška tuberkuloza**, počasna, a zato tem zavrtnejša bolezen, ki napade sicer le manjši odstotek otrok, vendar bi jih lahko tudi rešili s cepivom BCG.

Vsi strokovnjaki se strinjajo, da so dodatni denarni skladi, izboljšano načrtovanje in ustrezna organizacija glavne postavke v imunizacijskem programu. Važnejše celo kot prenekatere znanstveno raziskovanje, zlasti kadar je treba reševati konkretne težave, ki zavirajo obsežno in učinkovito pripravljeno imunizacijsko akcijo. Ob tem pa je treba upoštevati še potrebo po cepivih, ki bodo odporna proti vročini in ne bodo zahtevala zamrznitve, kar bi trenutno prišlo v poštev pri cepivu zoper črne koze.

UNICEF in SZO sta trdno odločena čimprej realizirati ta imunizacijski program.

Gino Levi

Pozabili Človeka

K razmišljanju me je navedla zadnja televizijska drama iz Zagreba z naslovom Samec. Tema je bila aktualna in je šibala napake našega samoupravnega sistema, mahinacije vodilnega kadra, ki v določenih sredinah spreminja preproste ljudi v šahovske figure. Tiste ljudi, ki so skromni, zadovoljni z vsem, kar jim družba da, četudi tudi oni sestavljajo in gradijo to družbo. Napake, ki jih je obravnavala drama, so več ali manj znane sleherniku, ki stopa vsak dan skozi vhodna vrata te ali one delovne organizacije. Bolj pretresljivo je bilo to, kar je bilo v dramati povedano bolj med vrsticami, kot temu pravimo. Mislim na krvavo resnico, da smo v hlastanju po družbenem in osebnem standardu velikokrat pozabili na Človeka, na bitje, ki pravzaprav ustvari vse, kar lahko vidimo, okusimo in otipljemo.

„O nakupu pisalnega stroja razpravljamo pod prvo točko dnevnega reda, o človeških problemih pa pod točko „razno“.“ Tako nekako je nekdo rekel v zagrebški dramati. In te besede so napravile name vtis, prizadele so me, ker sem trdno prepričan, da je tudi v naši delovni organizaciji tako. Žal: tako! Pokazati zaradi takšnega stanja s prstom na koga, bi bilo krivično, kajti medsebojne odnose ustvarjamo vsi.

Čemu bomo dali prednost, spet odločamo mi, ljudje. In če pri tem pozabimo na človeško prvobitnost, ni nihče tega kriv, kot mi sami, ki dajemo vedno bolj prednost predmetnemu svetu kot tistemu, kar se skriva globoko v nas, v naši želji in potrebi po medsebojnih stikih, pogovorih, po tisti človečnosti, s katero lahko zgladimo napetosti, nakopičene v nas.

Poskušajmo se spomniti, kdaj nazadnje smo si vzeli čas, da smo poslušali snažilko, vratanja, konfeksijsko šiviljo, koga iz vzdrževalne skupine, kuharico v menzi...

Vem: skladiščni prostori so hudo važna reč, realizacija je še važnejša, višina dohodkov pa je najvažnejša. Toda za vsemi temi hudo važnimi stvarmi nenazadnje le stoji človek, ki bi mu morali podariti kakšno minuto svojega hitro bežečega življenja.

TONI GAŠPERIČ

Jožef Stefan

Danes prehaja v splošno zavest, da so institucije, kot je Institut „Jožef Stefan“, ki ima za seboj že dobrih 25 let delovanja, v letih svojega obstoja imele pomembno vlogo pri razvoju znanosti, gospodarstva in kulture v našem prostoru.

Če ne izpostavimo številnih osnovnih raziskav na naravoslovnih področjih, ki so ponesle ime slovenske in jugoslovanske znanosti v svet, potem želimo še posebej opozoriti na našo tesno povezanost z razvojem gospodarstva in družbe. Ta povezanost se izraža v dolgoročnih okvirnih pogodbah, ki smo jih sklenili z nekaterimi večjimi gospodarskimi organizacijami in združenji na področju kemijske, farmacevtske in elektronske industrije, medicine in računalništva. S tem smo si oboji ustvarili možnost, da se vloga instituta kot raziskovalne organizacije in vpliv gospodarstva na raziskave na smoten način dopolnjuje v skladu s potrebami družbe in neposrednih porabnikov.

Naj navedemo nekaj organizacij združenega dela, s katerimi tesneje sodelujemo: NE Krško, AET Tolmin, Lek Ljubljana, Krka Novo mesto, Tovarna dušika Ruše, Iskra, Comet Zreče, Rudnik živega srebra Idrija, Železarna Ravne, Salonit Anhovo, ETA Cerkljevo, in še mnoge druge.

IJS šteje danes 20 interdisciplinarnih, med seboj povezanih skupin, ki vključujejo več kot 100 doktorjev znanosti, več kot 150 magistrov in diplomiranih inženirjev ter 80 tehnikov. Na IJS se raziskovalno udeležuje večji del univerzitetnih učiteljev na naravoslovno-matematičnih fakultetah. Tako na primer je velika večina fizikov pa tudi velik del kemikov prišlo prav z naše institucije. Mnogi od njih so ob raziskovalnem delu na IJS postali svetovno znani strokovnjaki na svojih področjih.

IJS je prvi pri nas uvedel računalništvo kot organizirano metodo dela in discipline in je še danes ena najaktivnejših institucij na tem področju. Prvi računalnik ZUSE je začel delati 1963 leta. IJS je organiziral Republiški računski center in prispeval zanj večino vodilnega kadra. IJS sam pa tudi organizira poslovanje na osnovi računalniške obdelave podatkov za številne naročnike. Od vsega začetka je IJS sodeloval pri razvoju nuklearne medicine. Pred časom je bil ustanovljen Center za nuklearno medicino in računalništvo. IJS je prispeval originalno instrumentacijo in strokovnjake. Na področju jedrske energetike je v Sloveniji IJS edi-

na ustanova, katere strokovnjaki so si nabrali eksperimentalne izkušnje za delo z reaktorji in so dolga leta študirali razne znanstvene in tehnološke probleme na področju nuklearne tehnike.

Pomembne so tudi raziskave in razvoj novih materialov, n.pr. feroelektrikov in piroelektrikov, keramike, trdih materialov itd., dalje raziskave, ki zmanjšujejo vpliv tehnologije na okolje (zaprti tehnološki krogi, predelava industrijskih odpadkov). IJS uvaja moderne metode v medicino. Na primer biokibernetika in biofizika.

IJS je v skrbi za okolje razvil in vpeljal razne izredno zahtevne metode za določanje koncentracije strupov v biosferi.

IJS je vedno predstavljal institucijo, ki je imela odprta vrata za vstop novih znanstvenih informacij in tehnologije z vsega sveta. Zajemamo jih pri izvoru, preden se skrivajo za komercialne bariere.

Gre torej za celo mavrico raziskav, ki pogosto posegajo v sam svetovni vrh, so lahko neposredno uporabne ali pa pripravljamo tla za morebitno poznejšo uporabo.

NAŠA AVTOMATSKA POSTAJA NADZORUJE OKOLJE

Rezultat večletnega usmerjenega dela na IJS v zvezi z varovanjem okolja je tudi avtomatska postaja, ki nadzoruje okolje – nekakšen elektronski stražar, ki neprekinjeno javlja, kaj se dogaja s človekovim življenjskim okoljem. Naprava že priteguje vse tiste, ki hočejo na področju svoje delovne organizacije ali pa kar cele regije vedeti, kaj se v njihovi okolici v resnici dogaja. Mnogi hočejo imeti v rokah vsak trenutek „materialni dokaz“ proti očitkom, s katerimi jih zasipajo občani, češ, da zastrupljajo zrak in vodo bolj kot to dovoljujejo predpisi.

Postajo, ki jo je mogoče za različne potrebe različno dopolnjevati, vodi mikroracionalnik.

Postaja omogoča tako delovnim organizacijam kot raziskovalcem zbrati številne hidrometeorološke podatke, podatke o kvaliteti zraka in voda, ki jih je mogoče uporabiti bodisi pri ukrepih za varovanje okolja ali kot del podatkov pred pričetkom izgradnje kakega novega objekta.

Velja še posebej poudariti, da prav zaradi vgrajene elektronike lahko ta postaja sproti obdeluje vse sprejete podatke in jih posreduje dalje.

Postaja je zgrajena tako, da je mogoče nanjo priključiti teleprinter, luknjalnik traku, magnetno kaseto, analogne registrirne elemente in podobno za za-

pis podatkov na postaji ali pa jo vključiti v nadzorno omrežje.

V Sloveniji imamo doslej že približno 40 različnih merilnikov za merjenje onesnaženosti. Podatke teh merilnikov sedaj obravnavamo in obdelujemo ročno. Z vpeljavo avtomatskih postaj in njih povezavo v nadzorno omrežje pa bodo že obdelani podatki o onesnaževanju okolja vsak trenutek na voljo vsem uporabnikom.

REKIKLIRANJE

Z enako zavzetostjo kot pri uvajanju metod za kontrolo in izdelavi prototipov aparatov za nadzor okolja se sodelavci instituta lotevajo tudi problemov v zvezi z odpadnimi snovmi, ki nastajajo v kemijski in v drugih industrijskih panogah.

Probleme v zvezi s tekočimi industrijskimi odpadki, ki jim pravimo tudi tehnološke odplake, rešujejo na ta način, da skušajo najti ustrezne postopke, s katerimi bi odplake očistili do take mere, da bi bilo dobljeno očiščeno vodo možno ponovno uporabiti v procesu. Kot primer take „zaprte“ tehnologije naj navedemo obrat za predelavo uranove rude na Žirovskem vrhu, ki je zasnovan tako, da ne bo izpuščal v okolje nikakršnih odplak.

Po drugi strani pa je možno nekatere nadležne tekoče odpadke z ustreznimi postopki predelati v koristne snovi. Tako je npr. skupina sodelavcev Odseka za kemijo fluora na IJS že razvila postopek za predelavo odpadne žveplove kisline, ki je samo v SR Sloveniji nastaja okrog 20.000 ton letno, v amonijev sulfat. S tem je dana možnost, da se namesto 100.000 ton nevtralizacijskega blata, ki predstavlja samo po sebi nadležen odpadnik, proizvede letno 26.000 ton amonijevega sulfata. Le-ta je namreč pomembna sestavina umetnih gnojil in ga moramo danes še pretežno uvažati. Podobno kot problem omenjenih sulfatnih odpadkov namerava skupina rešiti tudi problem fluoridnih odpadkov.

Skupina SEPO (Skupina za evalvacijo posegov v okolje), ki dela v okviru IJS na najvišjem znanstvenem nivoju, pa rešuje z vso potrebno širino številne probleme, ki se pojavljajo ob novih investicijah ali pa ob že obstoječih industrijskih obratih.

ČE SE ZAPLETEJO RAČUNI

Marsikatero naše podjetje je kupilo elektronski računalnik in pri tem menilo, da jim bo zmogljivi stroj kar sam od sebe pomagal razrešiti notranje ali organizacijske težave. Brez znanja in kadrov pa pogosto ne opravijo dosti in tako pogosto

iščejo pomoč drugje. Naša konzultantska skupina odseka za uporabno matematiko je sposobna gospodarskim organizacijam, ki so se znašla v računovodsko – komercialnih težavah, pomagati.

Ta odsek je z več kot dvajsetimi sodelavci ena najmočnejših softwarsko – konzultantskih skupin v Jugoslaviji. Sposobni so vskočiti, kjerkoli se kaj zplete pri strojih znamke CDC, IBM in pri drugih harwardsko neodvisnih dejavnostih s področja avtomatske obdelave podatkov.

Komercialno-poslovno področje zajema aplikacije kot so obračun osebnega dohodka, skladiščno poslovanje, saldakonti, fakturiranje ter kompleksne probleme vodenja in usmerjanja poslovne finančne funkcije v okviru interne banke v organizaciji združenega dela, operacijskih raziskav in optimizacijskih postopkov.

Na znanstveno-tehničnem področju se odsek največ ukvarja s statističnimi obdelavami od enostavnih tabulacij in risanja podatkov, do regresije, faktorske analize, analize časovnih vrst in napovedovanja ter z linearnim programiranjem in raznimi simulacijami tehničnih procesov.

Odsek deluje tudi na področjih splošne uporabnosti računalniškega softwara in hardwarea, kot so organizacija bank podatkov in daljinska obdelava, ocenjevanje delovanja in primerčnosti aplikacij in konfiguracij.

V prihodnje bo odsek organiziral tudi seminarje in tečaje s področja avtomatske obdelave podatkov ter tudi tako prenašal izkušnje na uporabnike.

Z BIOKEMIJO NAD ODPADKE

V zadnjih letih postaja za gospodarstvo, zlasti še za prehrambno in farmacevtsko industrijo, vedno bolj zanimivo raziskovanje proteinov, encimov in drugih biološko aktivnih snovi. Raziskovalci IJS se tega že vrsto let zavedajo ter se že 20 let ukvarjajo s problemi izolacije encimov živalskega in rastlinskega izvora (n.pr. goveda, prašiča, mikroorganizmov) in pripravljajo iz njih snovi, ki bi lahko služile kot surovine ali že končni produkti. Moramo priznati, da so se začeli za naše dosežke v zadnjih dveh, treh letih zanimati tudi strokovnjaki iz gospodarstva ter je prišlo tudi že do konkretnih dogovorov in rešitev. V sodelovanju z raziskovalci iz tovarne Krka v Novem mestu smo uspeli v plasmu domačih proteoliznih encimov za potrebe usnjarstva.

Nadaljnja možnost: precejšen del naših klavnic še vedno spušča v kanale živalsko kri. Tako

ne samo, da kviri vode, ampak meče dobesedno vanje denar. V krvi je namreč več kot 100 različnih sestavin, ki so uporabne zlasti v farmacevtski industriji in drugod. Razvite države so že zdavnaj dojele vrednost krvi, pri nas pa si ta miselnost le počasi utira pot med gospodarstveniki.

Poglejmo samo primer hemoglobina. Za 10 kg hemoglobina potrebujemo približno 100 l krvi. Cena krvi se giblje med 1 in 2 dinarjema, cena 1 kg hemoglobina, ki ga je mogoče proizvesti z dokaj enostavnimi postopki, pa 38.000 dinarjev (ZR Nemčija 5000.– DM). Če se hemoglobin očisti še naprej, se cene podeseterijo. Ob tem naj samo povemo, da čiščenje ne zahteva posebno dragih aparatov, saj hemoglobin za lastne potrebe proizvajamo kar v naših laboratorijih. S podobnimi številkami in razmerji računamo tudi drugje, n.pr. pri plazmi, ki se lahko neposredno uporabi kot izredno bogat dodatek proteinov živalski ali človeški prehrani, ali pa kot izhodna surovina za izolacijo cele vrste plazemskih proteinov, ki so neobhodno potrebni v zdravilstvu.

In kje so še albumini, globulini, plazmin, hormoni, serumi itd. in snovi iz pankreasa, kot npr. insulin, tripsin itd. Dalje, iz različnih mikroorganizmov je možno izolirati celo vrsto biološko aktivnih snovi, uporabnih v farmaceutiki, mlekarstvu, usnjarstvu, pivovarstvu, industriji sokov in vinarstvu, mesni industriji itd. Skratka, institutska biokemija ponuja roko gospodarstvu, le stisniti jo je treba.

SKOZI MIKROELEKTRONIKO GRE POT DO RAZVITIH

Srednjeročni načrt gospodarstvenega in družbenopolitičnega razvoja naše republike daje veliko prednost razvoju mikroelektronike, področju, kateremu poskušajo vsi razviti v čim krajšem času iztrgati čim več skrivnosti.

V ta prizadevanja se vključuje tudi IJS. Skupno s strokovnjaki Elektrofakultete, Instituta za elektroniko in vakuumsko tehniko in Iskre uresničujejo 2 velika projekta in sicer „Mikroelektronika“ in „Profesionalizacija elementa za elektroniko“.

Na področju miniaturizacije elektronskih elementov in mikroelektronike smo našo aktivnost usmerili k specialnim vezjem, izdelanim po tehnologijskih debeloplastnih in tankoplastnih tehnikah nanašanja pasivnih in aktivnih elementov.

Z delom teh raziskav smo se aktivno vključili v proizvodnjo.

(Nadaljevanje na 8. strani)

(Nadaljevanje iz prejšnje št.)

In končno nam, kot smo že omenili, ostane na razpolago še operativna poprava škiljenja. To pa kombiniramo včasih z vajami, tako da očesu ne vrnemo le normalnega vida, temveč tudi estetsko vnanost.

Omenim naj še, da je takšna operacija brez nevarnosti, skoraj neboleča in da pri operaciji ne posegamo v zrklo, kakor mislijo nekateri starši.

Pa še nekaj! Zastarela miselnost o uporabi oziroma nošenju očal naj bi končno izginila. Znano je namreč, kako se večina staršev brani, da bi njihovi otroci nosili očala, češ, saj je otrok še premajhen, razbil jih bo pri igri, zlomil in si poškodoval oči. Nošnje očal še marsikateri starši smatrajo za lepoto hibo! Vendar nam v prvem primeru na tisoče izkušenj kaže, da do poškodbe z razbitimi očali praktično ne pride, temveč nasprotno! Očala so marsikateremu otroku obvarovala oko pred poškodbo (puščica, kamenček, apno itd.). Kar se pa lepote hibe tiče, je ta pač nepomembna v primeri s koristmi, ki jih očala nudijo slabovidnim. Starši naj se zavedajo, da je njihov otroček, če se ne zdravi, obsojen na invalidnost, ki ga bo prikrajšala za izbiro zelenega poklica oziroma za nadaljnje usposabljanje v poklicu. In kaj bo, če se mu po nesreči poškoduje zdravo, dobro oko?!

VARUJMO VID IN OČI
Dr. Stane Lajevec

Razvoj industrije in tehnike na vseh področjih udejstvovanja kakor tudi način življenja na visoki stopnji današnje civilizacije zahtevata od naših čutil, predvsem pa od oči, vse večje napore. Skoraj vse znanje si pridobivamo prek čutila za vid in oči so spet tisti osnovni pogoj, da se moremo pri delu uveljaviti kot urni, natančni in dobri delavci.

Naravno je, da nismo posebno zaskrbljeni zaradi oči, dokler je z njimi vse v redu. Primeri, da si kdo pokvari vid ali da ga celo izgubi, pa niso tako zelo redki in nas opominjajo, da je treba za oči skrbeti in jih varovati. Predvsem imamo ne le pravico, ampak tudi dolžnost, da skrbimo za svoje zdravje in delazmožnost. Prav tako pa imajo delavci še posebno pravico do zdravstvenega varstva na delovnem mestu, ki ga mora organizirati podjetje in ki ga izvajajo posebni strokovnjaki — zdravniki, medicinske sestre, varnostni tehniki, socialni delavci, industrijski psihologi in kadroviki.

V industriji je delo tako zgoščeno in nevarnosti za zdravje in življenje je toliko na vsak korak, da moramo načrtno in strokovno poskrbeti za zdravje in varnost. Tudi očem in vidu utegne biti delo v industriji nevarno, če ni v tej smeri z ustreznimi ukrepi še prav posebej poskrbljeno za varnost.

Delo se od dela silno razlikuje: Na tem delovnem mestu je delo natančno, dela se z drobnimi predmeti in zelo preciznimi instrumenti, na drugem pa je delo lahko spet grobo in zahteva predvsem mišično moč in vztrajnost. Za razna dela in delovne operacije so tudi različne zahteve glede ostrine vida, razpoznavanja barv, plastičnega in globinskega gledanja, presoje globine in razdalje. Če hočemo postaviti „pravega človeka na pravo mesto“, o čemer tako pogostokrat govorimo, je treba dobro poznati zahteve in potrebe na posameznih delovnih mestih, obenem pa tudi lastnosti in sposobnosti novih delavcev, ki jih sprejemamo na ta delovna mesta.

S predpisi je za vesten in vsestranski zdravniški pregled novih delavcev sicer poskrbljeno, v praksi pa od teh zdravniških pregledov žal še ni posebnih koristi. Posebno pregled oči in vida bi moral biti zelo skrbno in vestno opravljen, pa zdravniki nanj večkrat kar pozabijo ali pa ga opravijo površno.

Če delavcu odredimo delo, ki je zahtevnejše, kakor pa ga zmorejo njegove oči, tedaj se pri delu muči in napreza. Povrh pa dela še počasi in manj natančno. Včasih nastanejo zaradi slabega vida tudi usodne napake: pokvari se lahko izdelek, delavec se pri delu poškoduje ali pa se zaradi njegove napake poškodujejo pri delu njegovi tovariši.

Celo med zdravstvenimi delavci se trdovratno vzdržujejo nekatera napačna mnenja glede ostrine vida in oči: tako je splošno mnenje, da kratkovidni niso primerni za drobno, fino delo

in da daljnovidnost ni posebno važna za industrijskega delavca. V resnici pa je prav obratno. Kratkovidni (seveda ne težke stopnje) so za drobno delo prav primerni. Gledajo sicer bolj od blizu, vendar pa vidijo zelo dobro drobne posameznosti in so prav uspešni za precizna dela. Daljnovidni pa v mladih letih z adaptacijo očesa kompenzirajo svojo daljnovidnost, v starosti pa so akomodacijske mišice in tudi očesna leča čedalje manj elastične in je daljnovidnost čedalje hujša ovira za bližinsko delo.

Pri površnem pregledu oči in vida se zdravniki dostikrat premalo prepričajo, ali delavec vidi plastično in pravilno presoja globino. Za večino delavcev, posebno pa še za žerjavovodje, šoferje, gradbene delavce, modelne mizarje, strugarje in še celo vrsto drugih delavcev, ki oblikujejo les ali kovino ali plastične mase, je ta sposobnost oči izredno važna. Od nje je odvisna varnost prometa in kakovost izdelkov in gradenj.

Barvno slepoto pri delavcih ni težko odkriti, vendar tudi ta pregled ni vedno opravljen. V in lakov že delo samo zelo hitro izloči tiste delavce, ki so barvno slepi, vendar se to zgodi šele tedaj, ko zaradi barvne slepote napravijo na materialu občutno škodo, ker ne razlikujejo barvnih odtenkov oziroma vidijo drugačne. Barvna slepota pa je velika ovira tudi v kemičnem laboratoriju (barvne reakcije), v zdravstvu (saj za barve slepi ne razlikujejo barve krvi od zelene barve), v prometu (rdeči-zeleni signali), pri pleskarstvu, v prodajalnah tekstilnega in drugega blaga, v rudarstvu (po barvi se odbira ruda od jalovine) in sploh povsod, kjer je treba razlikovati barve in barvne odtenke. Če bi bila barvna slepota redka, bi te preglede lahko opustili. Ker pa je po inozemskih statističnih podatkih (domačih žal ni na razpolago) med moškimi kar okrog 8 % za barvne slepih in med ženskami okrog 3 %, je temu vprašanju pač treba posvetiti v zdravstvu in v industriji več pozornosti.

Vsaka ambulanta bi morala biti opremljena in vsak zdravnik usposobljen, da se vsaj grobo orientira o zdravstvenem stanju oči in vida. Če ob tem splošnem pregledu ugotovi, da oči niso zdrave in da vid ni normalen, lahko delavca pošlje še na specialni pregled k okulistu. V Ameriki opravljajo te orientacijske preglede oči tudi medicinske sestre in celo učitelji in laiki. S posebnim aparatom (orthorater) je ta pregled zelo olajšan, vendar pa tako zanesljiv, da ga je ameriška vojska uvedla za preglede vojakov in

rekrutov. Ta aparat izdelujemo tudi v Sloveniji in bi ga morali imeti v vsakem večjem zdravstvenem zavodu.

Po vsem svetu ugotavljajo, da s civilizacijo raste število refrakcijskih napak na očeh in da nosi očala čedalje več ljudi. Pri nas žal še nismo statistično ugotovili, koliko delavcev, ki na novo vstopajo v industrijo, že nosi očala oziroma bi bilo zanje dobro, da bi jih nosili. V državah na Zahodu je teh očalarjev že dobra tretjina in v Sloveniji jih menda ne bo dosti manj.

Prav ti očalarji pa lahko delajo v industriji precejšnje preglavice. Koder je delo za oči nevarno, opremimo delavce z varnostnimi očali. Tisti, ki že nosijo očala (navadna), bi morali preko teh nositi še varnostna očala, ali pa jih moramo za vsa delovna mesta, kjer je nevarnost za poškodbo oči, izključiti. Ker procent očalarjev narašča, so se v nekaterih državah že morali sprijazniti z razmeroma velikim stroškom: začeli so izdelovati varnostna očala kar z optičnimi stekli za kratkovidne in daljnovidne, vsaj za najpogostnejše dioptrije. Verjetno tudi pri nas ne bo kazalo drugače.

Poškodb na očeh je v naših delovnih organizacijah čedalje več. Zadnja leta jih je že nad 14 % od vseh poškodb pri delu. Leta 1972 jih je bilo npr. 7157 in zaradi teh poškodb je bilo izgubljenih 65.132 delovnih dni! V tehnično bolj razvitih državah je očesnih poškodb veliko manj, v ZDA npr. samo 4 %. Verjetno k temu pripomore boljše organizirana skrb za varnost delavcev in tudi večja disciplina delavcev samih pri uporabi varnostnih očal in obraznih ščitnikov. Skoraj prav toliko kot očesnih poškodb je bilo med zavarovanci očesnih obolenj — 7.768 in zaradi njih izgubljenih 100.612 delovnih dni.

Poškodbe na očeh povzročajo odletavajoči delci, ki padejo ali s silo prodro v oko, kemične snovi, ki oko opečejo ali ga kako drugače okvarijo, in pa razni žarki.

Mehanične poškodbe oči so najpogostnejše, saj je oko razmeroma zelo izpostavljen organ, s sprednje strani zavarovan le s tanko kožo — z vekami. V industriji pa je toliko možnosti, da drobci odletavajo na vse strani in ogrožajo tudi oko: pri sekanju, tolčenju, razstreljevanju, brušenju, drobljenju, stiskanju struženju, mletju, pri zakovičenju, pri čiščenju odlitkov z mehničnimi dletji, ali z mlazom peska ali jeklenih drobcov in še pri celi vrsti operacij.

(nadaljevanje prihodnjič)

Mesto Metlika skozi zgodovino

MILAN BRAČIKA

Mesto Metlika z okolico je bilo obljudeno že v prazgodovinski dobi, to je v predrimski dobi. O tem pričajo prazgodovinske gomile na metliškem Borštku, v Špitalski dragi in še drugod. Da so metliško okolico poznali Rimljani, ni dvoma. Blizu Metlike, pri vasi Hrast je bila baje rimska vojaška postaja „CRUCIO“, na hribčku Borštek južno od mesta pa se v nadaljevanju prazgodovinskega grobišča pojavlja žarno rimsko grobišče, ki časovno spada v drugo stoletje po našem štetju.

Za časa ljudskega preseljevanja so prišli konec 6. stoletja semkaj Slovenci. Po veri so bili pogani in so verovali v več bogov. V teku osmega in devetega stoletja so se začeli Slovenci pokristjanjevati. Novo vero so širili koroški vojvode, ki so se pokristjanili na bavarskem dvoru. Slovenci so se dolgo upirali pokristjanjevanju. Politično so Slovenci prišli pod oblast Bavarcev in kasneje Frankov.

V tem času pa današnje mesto Metlika ni stalo na kraju, kjer stoji danes, pač pa nižje, nekako tam, kjer stoji danes vas Rosalnica in teče potoček Metličica. V bližini vasi, na kraju, kjer stojijo današnje trifarske cerkve, je stala prvotna župna cerkev.

To staro naselje pa v tej dobi ni nosilo ime, ki ga ima današnje mesto, pač pa se je tako imenoval grad, ki je stal na istem mestu, na katerem stoji še danes. Ime Metlika prihaja od staroslovenske besede „metel“, kar pomeni v staroslovenščini snežiti. Pripovedujejo, da je bil grič, na katerem stoji grad, posejan z belim skalovjem, ki je bilo podobno snežnim zameatom in so ga takratni prebivalci imenovali „metel“. Od tod torej ime Metlika.

Ko so se začeli napadi tujih ljudstev na naše kraje, so prebivalci zapustili svoja prebivališča in se naselili v bližini gradu današnje Metlike. Ta nova naselbina se je začela imenovati „Novi trg“ pri Metliki in je nosila to ime vse do ustanovitve mesta, nato pa je sprejela ime po gradu in se od takrat naprej tako imenovala. Zaradi stalnih napadov tujih ljudstev se je naselje vedno bolj zgnetalo okoli gradu in se

končno tudi obdalo z obzidjem.

Metliška marka je bila ustanovljena v času nemške nadvlade kot mejna grofija Karantanije. Sedež te marke je bil v Metliki. Z letom 1228 je ozemlje Metliške marke pripadlo v cerkvenem oziru v območje oglejskega patriarhata. Do srede 12. stoletja je spadala Bela krajina s sedežem v Metliki v državnem oziru pod hrvatsko državo. Od hrvatske države so si Belo krajino prisvojili grofje Višnjegorci. Pozneje so Belo krajino ali Metliško marko na podlagi raznih dednih pogodb dobili različni plemiči, npr. Andechs – Meranci, Spanheimi, Češki kralj in goriški grofje. Po smrti grofa Alberhta – goriškega leta 1374 je prišla Metlika v roke avstrijskih vojvod in ti so jo potem dolgo imeli v svojih rokah. Prva listina, ki omenja Metliko kot mesto, je listina goriško-tirolskega grofa Alberhta z dne 29. aprila 1365, ki je shranjena v Osrednjem državnem arhivu v Ljubljani, najdena pa je bila v občinskem arhivu v Metliki.

Mestne pravice, oziroma privilegije so v Metliki pozneje še večkrat potrdili razni avstrijski vladarji. Do leta 1556 so vladali oziroma stali na čelu Metliške marke – mejne grofije – razni deželni glavarji, ki pa so bili postavljeni od deželnih knezov in so stanovali v metliškem gradu. Med njimi je bil zlasti znan Andrej Hochenwarth, ki je leta 1493 ustanovil oziroma dal sezidati v Metliki sirotišnico (Spital), kjer so dobili zatočišče najrevnejši meščani. Te deželne glavarje zasledimo v Metliki do leta 1556.

Do 15. stoletja je bila vsa oblast v mestu Metliki v rokah mestnega sodnika, kateremu je pri njegovem delu pomagal svet, sestavljen iz dvanajstih članov – meščanov. Z novim volilnim redom, ki je bil izdan leta 1588 pa se je število članov mestnega sveta močno povečalo. Poleg mestnega sodnika pa so v mestu obstajali še tako imenovani: a) notranji svet, b) zunanji svet, c) občina.

Vse te ustanove, če jih lahko tako imenujemo, so šteje skupno približno 90 oseb. Od tega je bilo zastopanih v notranjem svetu 12 članov. K omenjenim svetom pa se je prišteval tudi mestni pisar. Vso oblast v mestu je vodil notranji svet skupno z mestnim sodnikom. Ta svet, ki mu je bil na čelu izvoljeni starešina, je poleg ostalih zadev sklepal tudi o raznih dajatvah, imenoval je mestnega pisarja, določeval je višino davčnih prispevkov in reševal prošnje prebivalcev za sprejem v meščanstvo. V njegovo pristoj-

nost pa je spadala tudi sodna oblast, toda le v lažjih primerih, kajti v težjih primerih je morala soodločati tudi občina. Veliko manj pravice do izvrševanja sodne ali upravne oblasti pa je imel zunanji svet. Ta je v glavnem povezoval delo med občino in notranjim svetom. Člani zunanjskega sveta skupaj vsako leto volili novega mestnega sodnika.

Občina je imela pravico, da je lahko namesto umrlih članov zunanjskega sveta določila na njihova mesta druge člane, in to iz vrste ostalih meščanov. Na čelu občine je bil občinski načelnik. Najvažnejše sodne in upravne funkcije v mestu pa je izvrševal mestni sodnik. Kot zapriseženi in izvoljeni sodnik je imel pravico nadzorovati vse mestne urade in njihove uslužbence, poleg tega pa je vedno predsedoval celotnemu mestnemu svetu in občini. Vodil je vse sodne razprave, razen takrat, ko je bilo za takšno razpravo določeno nepristransko sodišče, ali pa, da je sam tožil. Kot mestni sodnik je zastopal mesto na deželnem zboru v Ljubljani. V primeru, da se zasedanja deželnega zbora ni mogel udeležiti, je svojega namestnika določil sam. Vsem odredbam, ki jih je izdal mestni sodnik, so se morali meščani in ostali prebivalci mesta pokoravati, v nasprotnem primeru pa so bili kršilci njegovih odredb najstrožje kaznovani.

Turki so se po velikem porazu z Mongoli pri Angori leta 1402 hitro opomogli in že leta 1408 prvič napadli Metliko. Kljub velikemu trudu meščanov, da bi mesto obranili pred napadalci, jim obramba ni uspela, ker je bila turška premoč prevelika. Ko so Turki vdrl v mesto, so začeli ropati, pobijati starčke, žene in otroke. Kar pa je bilo mladih fantov, so poleg naropanega blaga (hrana, živina itd. . .) odpeljali s seboj. Tam so jih vzgajali v janičarje. Že čez tri leta, to je leta 1411 so stali Turki drugič pred obzidjem Metlike. Tretji napad pa so izvedli leta 1431. Po teh prvih napadih so Turki nehali napadati naše kraje in ljudje so imeli mir pred njimi nekako 40 let. Toda to je bilo samo zatišje pred nevihto. Naši ljudje pa so vedno bolj slutili bližajočo se nevarnost, kajti Turki so se zopet začeli pomikati preko Bosne proti slovensko-hrvaški meji. Tako se je začela leta 1469 doba vsakoletnih turških napadov. Že v istem letu, nekako v začetku meseca maja, je vdrl sam turški paša z vojsko 20.000 mož iz Bosne na Hrvaško, od tu pa preko Kolpe na Kranjsko. V drugi polovici navedenega meseca so se Turki utaborili v bližini Met-

like. Začeli so napadati mesto, ter ga po zavzetju popolnoma oropali, nato so ga požgali in do tal porušili. Meščani, kolikor jih je še ostalo živih po tem napadu, so se potem stisnili še bliže k utrjenemu gradu in si tam postavili nove lesene hiše. O tem krvoločnem turškem početju nad Metliko in njenimi prebivalci je zvedela vsa slovenska dežela. Cesar Friderik IV. je zaradi te nesreče odpustil meščanom polovico davkov.

Ker so bili napadi Turkov vse pogostejši, so morali biti meščani vedno pripravljeni na obrambo. Močno oborožene straže so hodile noč in dan po mestnem obzidju, da so lahko pravočasno opazile turške napadalce. Ker pa sami Metličani največkrat niso bili dovolj močni proti nadštevilnim Turkom, so morali pogostokrat prositi za pomoč prebivalce bližnjih krajev. V ta namen so takoj, ko so opazili bližajočo se Turke zažgali na najvišjih hribskih grmade, katerih ogenj je opozoril sosedne kraje, da se bliža turška nevarnost. Na ta način so tudi Metličani dobili velikokrat sporočilo od svojih sosedov, da se bližajo Turki. Po podatkih, ki so razvidni iz ohranjenega arhiva, je ugotovljeno, da so Turki napadli Metliko šestnajstkrat. Zadnjikrat so jo napadli leta 1723 in od takrat jih ni bilo več pred metliško obzidje. Poleg turških napadov in ropanj pa so Metliko spremljale še razne druge nesreče. Med njimi je bila zelo velika nadloga kuga, ki je prišla v naše kraje iz azijskih step prek Indije in Irana (Perzije). Največji davek je zahtevala od prebivalcev v letih 1646 – 1647. V tem času je v Metliki umrlo zaradi te bolezni okrog 1200 prebivalcev.

V prvi polovici 16. stoletja so se po metliški okolici naselili uskoki ali vlahi; (vlahi: na Slovenskem in Hrvaškem običajno ime za pravoslavne – za Srbe). Prišli so (v glavnem) iz Bosne zaradi prevelikega in nevzdržnega turškega nasilja. S privolitvijo takratnega avstrijskega cesarja so se naselili okoli Metlike ter po vznožju Gorjancev (Žumberak) in okoli Vinice ob Kolpi (Marindol in Bojanji). Ta naselitev pa jim je bila dovoljena pod pogojem, da bodo v bodoče branili v krajih, kjer so se naselili, kranjsko deželo pred Turki. Ker so se v Bosni in ostalih južnih pokrajinah (Hercegovini, Črni gori, Srbiji itd.), odkoder so prišli, stalno bojevali s Turki, so bili zaradi tega zelo dobri in izkušeni vojaki. Preden pa so se dokončno naselili, so imeli še velike težave.

(Nadaljevanje prihodnjic)

V skupnem laboratoriju, ki sta ga opremila IJS in ISKRA razvijamo številne nove izdelke in celo proizvajamo manjše poskusne serije.

Prototipi, preizkušeni v laboratoriju, prehajajo v proizvodnjo v Iskri tovarni uporov v Šentjerneju.

IZOTOPI NISO NEVARNI

Radioaktivni izotopi postajajo dragocen pripomoček v strokovnjakovih rokah. Odkar deluje na našem inštitutu reaktor TRIGA Mark II, ki proizvaja radioaktivne izotope, lahko kar v domovini zadostimo vse večjemu povpraševanju po njih.

Radioaktivne izotope, ki jih je treba skoraj redno izdelati umetno, sevajo gama žarke, te je pa mogoče skoraj vedno in na vsakem mestu tudi meriti. To dragoceno lastnost, da se sami izdajajo, pa s pridom izkoristimo lahko na številnih področjih. Lastnost, da neka snov seva in se s tem sama izda, je več kot primerna za gradbenike, telefoniste, komunalce, vodarje, energetike, železarje, tekstilce, papirničarje, zdravnike, poljedelce, predelovalce hrane in številne druge.

Praktični primeri nam bodo približali njihovo uporabnost: vemo na primer, kolikor pitne vode se brez haska izlija iz vodovodnih cevi v zemljo, kar je spričo trajne skrbi, da nam bo zmanjkalo zdrave vode, še posebej pomembno. Pri tem moramo pomisliti, da so številne cevi (najsi gre za vodovodne, kanalske ali telefonske) položene pod betonskimi asfaltnimi ali kamnitimi tlemi in jih je treba na mestu, kjer domnevamo, da pušča voda (fekalije) razkopati. Če mesto ni pravo, je treba pogosto uničiti desetine metrov tal, vse dotlej, dokler ni odkrita napaka. Če se pod določenim pritiskom uvede v cev radioaktivni izotop, se pri priči izlije tudi ta. Tu pa tekočino, ki seva, odkrije že merilni aparat in z njo počeno mesto na cevi. Metoda je tako zelo natančna, da je z njo mogoče pri nezakriti

cevi odkriti iztok le 0,001 cm³ tekočine na leto.

Vodovodno cev in tekoči radioizotop smo omenili zato, da bi poudarili, kako nenevarne so te snovi, zlasti v strokovnjakovih rokah. Izotopi, ki jih uporabljamo v take namene, lahko razpadejo že v zelo kratkem času in postanejo povsem nenevarni. Samo za primer naj povemo, da razpade radioaktivni kripton v prvobitno obliko kriptona v dobrih štirih urah, fluor v 110 minutah, brom v 36 urah itd.

Napredne industrijske panoge uporabljajo radioaktivne izotope pri meritvah debelin papirja, notranjih poškodb v metalih, z njimi je mogoče zasledovati morske ali jezerske tokove in gibanje podzemskih voda. Prav tako pa jih lahko uporabljajo pri sledenju gibanja klinikerja v cementniški rotacijski peči, slediti pa je mogoče tudi mešanje cementa z agregatom v bentonarnah.

Del industrije, ki je voljna osvojiti najsodobnejše metode, že sega po teh enostavnih, učinkovitih in nenevarnih postopkih.

Radioaktivne izotope v zadnjem desetletju vedno več uporabljajo tudi v medicini. Radioaktivni izotop fluora n.p. pomaga zdravnikom – onkologom pri odkrivanju rakastih pa tudi drugih obolenj kosti. Prvi v Jugoslaviji so to novo metodo s pomočjo Inštituta Jožef Štefan uvedli na Onkološkem inštitutu v Ljubljani. Za preiskave pljuč pa uporabljajo radioaktivni kripton. Oba ta radioaktivna izotopa redno proizvajamo v reaktorju TRIGA Mark II.

Zmage vodilne trojke

V tretjem kolu dolenske košarkarske lige ni prišlo do večjih presenečenj. No, prijetno so presenetili košarkarji iz Semiča, ki so dosegli v Podbočju v izenačeni tekmi pomembno zmago, v ostalih srečanjih pa so zmagali favoriti Novoles, Obutev in Beti. Derbi je bil v Mirni, kjer so Belokranjci (Beti) zaigrali dobro in prepričljivo dosegli novo zmago.

MIRNA: BETI 75: 87 (27:43)

Lepo število gledalcev se je zbralo okoli domačega igrišča, da bi z spodbujanjem pomagali predvsem svojim igralcem. Gostje pa so bili premočni nasprotniki za vedno boljše mirenske igralce, ki so se v tej tekmi razgibali šele v drugem polčasu. Metličani so z mirno igro zasluženno osvojili dve točki. Posebej sta se v moštvu, ki ga vodi Velimir Jezerinac, izkazala Nemančič in visoki Željko Vergot. Koše so dosegli: Nemančič 33, Ivičič 2, Ž. Vergot 10, Badovinac, Kremesec 17, Janjac 8, Jezerinac 13, Bradica 4.

Drugi rezultati tretjega kola pa so: Podbočje: Semič 59:66, Žužemberk: Novoles 60:98, Črnomelj: Obutev 57:93.

SEMIČ: BETI 87: 115 (40:56)

V četrtem kolu dolenske košarkarske lige je igran belokranj-

ski derbi v Semiču. Z spodbujanjem svojih gledalcev so domačini začeli zelo močno in so celo nekaj minut vodili. Ko so Metličani uredili svoje vrste, se je tudi rezultat obrnil v njihovo korist. Tekma je bila zanimiva in lepa, le domačini so jo včasih spreminjali v grobost. Koše za Beti so dosegli: A. Vergot 5, Nemančič 14, Veselič, Ž. Vergot 7, Janjac 6, Jezerinac 23, Ivičič 2, Medek 58.

BELA KRAJINA: ŽELJEZNIČAR 66: 82 (37:40)

V Črnomlju je bila v počastitev dneva mladosti odigrana prijateljska tekma med selekcijama Bele krajine in karlovškega Željezničarja, ki ga zdaj vodi in trenira Pšeničnik, bivši trener Beti.

Belokranjci so bili dober nasprotnik drugoligašu iz Karlovca, še posebej v prvem polčasu, ko so vodili in pokazali številnim gledalcem, da znajo dobro igrati. V drugem polčasu so bolje uigrani gostje dosegli visoko zmago. Najboljša na tekmi sta bila Švinger in Karlovčan Mučnjak.

Bela krajina: Nemančič 6, Medek 13, Polšak 2, Ž. Vergot 4, Eisdler 3, Švinger 15, Jezerinac 14, Grdešič 2, Vraničar 5, Nelše 2.

STEVICA MEDEK

Tamburaški orkester mladinskega kluba dela malo več kot leto dni. Navadno nastopa skupaj s folklorno skupino, vodi ga pa Silvester Mihelčič starejši. Vadijo ob sobotah in nedeljah, nerodno pa je to, da je med njimi nekaj študentov, ki so prek tedna v Ljubljani, zato se težko zberejo. So pa zelo uspešni.

Ureja uredniški odbor: Slobodanka Videtič, Stevica Medek, Dragica Nenadič, Milan Travnikar, Milan Bračička, Marjan Pavlovič, Ivan Brodarič in Ivan Biščan. Glavni in odgovorni urednik: Toni Gašperič, tehnični urednik: Janez Pezelj. Izdaja Belokranjska trikotna industrija Metlika. VEZILO izhaja enkrat na mesec v 1700 izvodih. Stavek, filmi in prelom Dolenski list, tisk KNJIGOTISK Novo mesto.